

12.9.2013

Lausuntopyyntöne 11.7.2013 (OM15/41/2011, OM016:00/2012)

**RAISKAUSRIKOSTEN LAINSÄÄDÄNNÖLLISET MUUTOSTARPEET; LUONNOS
HALLITUKSEN ESITYKSEKSI LAIKSI RIKOSLAIN 20 LUVUN MUUTTAMISESTA; STM:N
LAUSUNTO**

Sosiaali- ja terveysministeriö pitää hallituksen esitysluonnosta rikoslain 20 luvun muuttamisesta tervetulleena ja odotettuna. Esitys on hyvin valmisteltu. Se sisältää monia tärkeitä ja oikeasuuntaisia esityksiä seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojaamiseksi. Lisäksi esityksen laadinnassa on otettu huomioon Euroopan neuvoston Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemistä ja torjumista koskevan yleissopimuksen (Istanbulin sopimus) velvoitteet.

Esityksen yhteydessä ei ole tehty itsenäistä sukupuolivaikutusten arviointia. Sukupuolivaikutuksista on ainoastaan lyhyt maininta yhteiskunnallisten vaikutusten yhteydessä (s. 67). Ottaen huomioon seksuaalisen väkivallan ja häirinnän sukupuolittunut luonne sukupuolivaikutusten arviointi olisi syytä tehdä nykyistä perusteellisemmin. Sukupuolivaikutusten tarkastelussa on tärkeä ottaa huomioon mahdolliset vaikutukset myös muiden kuin naisten osalta. Esimerkiksi ehdotettu seksuaalisen teon määritelmän laajennus (10 §) parantaisi merkittävästi miesten ja transsukupuolisten henkilöiden seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojaa.

Raiskaus (1 §)

STM pitää kannatettavana ehdotettua uudistusta, jossa pakottaminen sukupuoliyhteyteen (3 §) siirrettäisiin 1 §:n 3 momentiksi. On tärkeää, että tunnusmerkistöä ehdotetaan muutettavaksi siten, että raiskauksen lieventävien asianhaarojen sijaan käytettäisiin ilmaisua vähemmän törkeä. Lisäksi ehdotettu rangastusasteikon nosto ja väkivallan maininnan poisjättö 3 momentin tunnusmerkistöstä ovat kannatettavia.

Rikoslain 20 luvun keskeinen tavoite on suojata seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Mikäli tunnusmerkistössä painotetaan raiskauksen yhteydessä käytettyä fyysistä väkivaltaa tai sen uhkaa, on ilmeisenä vaarana, ettei raiskaustunnusmerkistö anna tosiasiallista suojaa seksuaaliselta väkivallalta lähisuhteissa, joissa painostus tai pakottaminen oman tahdon vastaiseen toimintaan on usein selkeästi hienovaraisempaa. Tällöin raiskausta voidaan päätyä arvioimaan lievemmän tunnusmerkistön mukaisena tekona siksi, että tekijä on pystynyt käyttämään hyväkseen läheistä ja luottamuksellista suhdettaan uhriin. Kuitenkin seksuaalisen väkivallan uhrin näkökulmasta kokemus voi olla erityisen traumaattinen juuri siksi, että tekijänä on läheinen henkilö.

Vaikka ehdotettu uudistus merkitsisi selkeää parannusta raiskausrikosten sääntelyn osalta, pitää sosiaali- ja terveysministeriö tavoiteltavana raiskausrikosten tunnusmerkistöjen (1 ja 2 §) yleisempää kehittämistä siten, että niissä otettaisiin nykyistä keskeisemmin huomioon uhrin suostumuksen puute. Lausunnon kohteena oleva ehdotus ei toisi muutosta vallitsevaan tilanteeseen. Suostumuk-

sen puutteen nimenomainen mainitseminen toisi laintasoisesti esiin sääntelyn keskeisen tavoitteen, seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojaamisen. Tämä olisi nykytilaa paremmin sopusoinnussa kansainvälisten sopimusten tavoitteiden kanssa (Istanbulin sopimuksen 36 artikla).

Törkeä raiskaus (2 §)

STM kannattaa alaikäisyyden ottamista törkeän raiskauksen tunnusmerkistön yhdeksi kvalifiointiperusteeksi. Täyttääkseen kuitenkin esitetyn tunnusmerkistön, alaikäiseen kohdistuva raiskaus tulisi lisäksi arvioida kokonaisuutena törkeäksi. Tämä voi käytännössä johtaa siihen, ettei kaikkia alaikäiseen kohdistuvia raiskauksia katsota törkeän tekemuodon mukaisiksi. Ehdotuksessa todetaan tällaisen tilanteen olevan hyvin poikkeuksellinen. STM toteaa alaikäiseen kohdistuvan raiskauksen olevan aina vakava rikos. On aiheellista varmistaa, että tämän kvalifiointiperusteen erityisasema on riittävän painokkaasti ilmaistu.

Seksuaalinen häirintä (5 a §)

STM kannattaa esitettyä seksuaalisen häirinnän kiellon sisällyttämistä rikoslakiin. Tällä hetkellä seksuaalinen häirintä ei ole Suomessa kriminalisoitua silloin, kun se ei täytä muun rikoksen tunnusmerkistöä (esim. lievän pahoinpitelyn, kunnianloukkauksen tai seksuaaliseen tekoon pakottamisen). On perusteltua, että seksuaaliseen häirintään pystyttäisiin puuttumaan nimenomaisella tunnusmerkistöllä. Tällä hetkellä tekijälle, häiritsijälle, ei voida tavallisesti antaa seksuaalisesta häirinnästä rikosoikeudellista tai muutakaan seuraamusta siitä huolimatta, että seksuaalinen häirintä on kielletty tasa-arvolaisissa ja työturvallisuuslaissa. Lain muutos mahdollistaisi tekijän rankaisemisen.

Seksuaalinen häirintä voi usein olla prosessinomaista. Tämän vuoksi hallituksen esityksessä olisi tärkeää nostaa selkeämmin esiin, että pitkään jatkunutta seksuaalista häirintää on syytä tarkastella kokonaisuutena yksittäisten pistemäisten tekojen sijaan. Häirinnän jatkumosta irrotettu, yksittäisen häirintäteon tarkastelu kätkee häirinnän vakavuuden ja estää sen lopettamiseksi tehokkaan puuttumisen.

Esityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa viitataan hieman epä johdonmukaisesti seksuaalisen teon määrittelyä koskevaan hallituksen esitykseen vuodelta 1997, jossa määritelmän mukaisesti seksuaaliselta teolta edellytetään, että tekijä tavoittelee teolla seksuaalista tyydytystä tai kiihotusta. Vuoden 2011 seksuaalirikoksia koskevan uudistuksen yhteydessä seksuaalisen teon määritelmästä tämä edellytys poistettiin (HE 282/2010). Lisäksi seksuaalisen häirinnän tunnusmerkistöön ei ehdoteta sisällytettävän mainintaa seksuaalisesta teosta vaan kyse olisi yleisemmin teosta. Seksuaalisen teon määritelmään liittyvän ei voimassaolevan säännöksen muotoilun esittely seksuaalisen häirinnän perusteluiden yhteydessä ei STM:n näkemyksen mukaan ole perusteltua.

Esityksessä todetaan (s. 75) seuraavaa: ”Voidaan sanoa, että ehdotetun häirintää koskevan pykälän tarkoittamissa teoissa on tavoitteena seksuaalinen kiihotus tai tyydytys”. Edellä mainitun lisäksi STM toteaa tämän oletuksen ongelmalliseksi siksi, että se ei anna oikeasuuntaista kuvaa seksuaalisen häirinnän luonteesta. Häirintään syyllistyvä *saattaa* toki tavoitella toiminnallaan seksuaalista kiihotusta tai tyydytystä, mutta tällaisen edellyttämiseen ei tulisi rangais-

tussäännöksen yksityiskohtaisissa perusteluissa vihjata millään tapaa. Seksuaaliselta häirinnältä suojaamisen kannalta ei ole olennaista painottaa sitä, minkä tavoitteen tai motiivin tekijä teolleen mieltää. Käytännössä jälkikäteen seksuaalisen tyydytyksen tai kiihotuksen tavoittelun näyttäminen toteen olisi erittäin vaikeaa ja se olisi omiaan nostamaan säännöksen soveltamiskynnystä tarpeettoman korkealle. Myöskään yleisemmin tekorikosten rangaistavuuden kannalta ei ole annettu painoarvoa sille, missä tarkoituksessa tekijä teon tekee.

Sen sijaan häirinnälle on selkeästi luonteenomaisempaa esimerkiksi työpaikoilla tapahtuvana tekijän valta-aseman (virallisen tai epävirallisen) väärinkäyttäminen tai pyrkimys horjuttaa häirinnällä toisen valta-asemaa. Varsinkin silloin, kun häirintä tapahtuu julkisessa tilassa, siihen liittyy usein selkeä pyrkimys nolata ja nöyryyttää häirinnän kohde esimerkiksi seksistisillä huomautuksilla tai hänen fyysistä koskemattomuuttaan loukkaamalla. Häirinnänteolla tekijä pysyy osoittamaan ylemmyyttään suhteessa häirinnän kohteeseen, mutta myös muihin henkilöihin, jotka häirinnän myötä leimataan samalla nimittäjällä (esimerkiksi naiset, homoseksuaalit tai transsukupuoliset henkilöt).

Jatkuessaan häirintä muuttuu osaksi tosiasiallisesti hyväksytyjä käyttäytymissääntöjä, jolloin se laskee myös muiden henkilöiden kynnystä syyllistyä häirintään. Mikäli häirintään syyllistynyt henkilö on ylemmässä hierarkkisessa asemassa, voi häirintään osallistumisesta muodostua jopa edellytys tämän suosiin pääsemiseksi. Häirintään syyllistynyt tekijä voi käyttää hyväkseen hierarkkisesti korkeampaa asemaansa, minkä vuoksi uhrille voi olla vaikeaa torjua tekijä, puolustautua tai kertoa kokemastaan.

Häirinnän kohteen reagoititapaa hahmotetaan ehdotuksessa keskimääräisihmisen käsitteen avulla (s. 75). Seksuaalinen häirintä on kuitenkin voimakkaasti sukupuolittunut ilmiö. Tutkimusten mukaan sukupuoli vaikuttaa keskeisesti siihen, millaisen käytöksen henkilöt kokevat häirinnäksi. Tällöin yhteismitallinen ja sukupuoleton keskimääräishenkilö on käsitteenä ongelmallinen. STM toteaa, että keskimääräisihmisen reagoititavan käsittelyn yhteydessä tulisi ottaa nimenomaisesti esiin se, että seksuaalinen häirintä on ilmiönä läheisesti linkittynyt sukupuoleen ja yleisemmin yhteiskunnassa vallitseviin epätasa-arvon ilmentymiin.

Seksuaalisen teon määritelmän laajentaminen (10 §)

STM pitää seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojelun kannalta erittäin tärkeänä, että seksuaalisen teon määritelmä laajennetaan koskemaan myös muulla kuin sukupuolielimellä tapahtuvaa tunkeutumista peräaukkoon.

Asianomistajarikokset virallisen syytteen alaisiksi (11 §) ja vakaan tahdon pykälän kumoaminen (12 §)

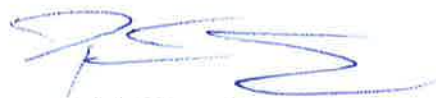
On erittäin kannatettavaa, että seksuaalirikokset säädettäisiin virallisen syytteen alaisiksi ja ns. vakaan tahdon pykälä poistettaisiin. Seksuaalinen väkivalta on vakava rikos, eikä vastuun rikoksen selvittämisestä tai tutkinnan jatkumisesta tule olla rikoksen uhrin vastuulla. Asianomistajarikosluonne ja mahdollisuus toimenpiteistä luopumiseen asettavat rikoksen uhrin alttiiksi painostukselle ja uhkailulle.

Viranomaiskoulutus

Lopuksi STM toteaa, että rikosprosessin eri vaiheissa toimivat viranomaiset tarvitsevat lisää koulutusta seksuaalisen väkivallan suhteen. Tärkeää on mm. kouluttaa uhrin sensitiivisessä kohtaamisessa, sillä tämä edistää sekä uhrin selviytymistä että rikoksen selvittämistä. Avain- ja erikoissyyttäjien järjestelmä on erimerkki hyvästä ratkaisusta, kuten myös seksuaalirikosten tutkimiseen erikoistuneet tutkijat erityisissä törkeitä rikoksia tutkivissa yksiköissä.

Kansliapäällikkö

Päivi Sillanaukee

Hallitussihteeri

Heidi Manns-Haatanen

JAKELU

Oikeusministeriö

TIEDOKSI

STM:
HSO/Tasy
STO
HTO
TSO
Kirjaamo

